

ДОБРОВОЛНИ ПРОБАЦИОННИ СЛУЖИТЕЛИ. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА НАКАЗАНИЕТО ПРОБАЦИЯ В ЕВРОПА И АЗИЯ

Славка Димитрова*

Бургаски свободен университет

Резюме: За да бъде контролирана престъпността, не е достатъчно да налагаме по-тежки и дългосрочни наказания. В допълнение към по-строгите наказания, трябва да намерим начини да работим за поправянето и превъзпитанието на осъдените и в общността, за да могат те по-лесно да се реинтегрират като пълноценни и равноправни граждани. Пренаселването на местата за лишаване от свобода е явно доказателство за липсата на прилагане на наказателни мерки, алтернативи на лишаване от свобода. В студията са посочени са предимствата на наказанията без лишаване от свобода, в частност пробацията. Разглежда възникването на това наказание и неговото адаптиране към правните системи на Стария континент. Представена е и дългогодишната традиция на Япония в изпълнението на наказание-то пробация и е изяснена настоящата структура системата доброволните пробационни служители. Независимо, че същността и целите на двата модела са доста сходни, начина на изпълнение на това наказание в Япония и Европа коренно се различава. Най-същественото различие е ролята на доброволните пробационни служители. В Европа пробацията се изпълнява от квалифицирани държавни служители, докато японският модел е коренно противоположен – основните дейности са възложени на доброволци, а съвсем малка част се осъществява от държавни служители. Система, основана на японския модел на доброволни пробационни служители е трудно да бъде възприета в западните общества. В условията на ограничен финансов ресурс в много държави и най-вече в теорията се дискутира възможността в бъдеще да се възлагат все повече дейности на частни лица или доброволци, което да разтовари държавата от някои функции

Ключови думи: пробация, доброволни пробационни служители, Япония.

Abstract: To bring crime explosion under control, new prisons and longer sentences will not be enough. In addition to tougher law enforcement, we need to find ways to turn former criminals into law-abiding citizens. The prison overcrowding is a clear evidence for the lack of implementation of alternatives of imprisonment, such as probation. The study highlights the advantages of punishment without imprisonment, in particular probation. It examines the occurrence of this punishment and its adaptation to the legal systems in Europe.

The article explores Japan's long standing tradition in Volunteer Probation Officers system. Although the nature and purpose of the two models are quite similar, the way in

* д-р Славка Димитрова-Симеонова е главен асистент по наказателно право в Бургаския свободен университет от 2001 г. Автор е на публикации по актуални въпроси на българското наказателно право в български и чуждестранни издания. Участвала е в редица международни проекти и семинари по наказателно право и изпълнение на наказанията.

which this punishment is executed in Japan and Europe is radically different. The most important difference is the role of voluntary probation officers. In Europe, probation is carried out by qualified civil servants, while the Japanese model is radically opposed - the main activities are assigned to volunteers, while the minor part is carried out by civil servants. A system based on the Japanese model of voluntary probation officers is difficult to adopt in Western societies. But in the context of limited financial resources, in many countries, and in particular in theory, it is discussed the possibility some activities to be assigned to individuals or volunteers.

Key words: *probation, volunteer probation officers, Japan.*

I. Увод

Броят на лишените от свобода в света непрекъснато се увеличава.¹ Според деветото издание на Световния списък на населението на затворите (World Prison Population List), публикувано през 2011 г., броят на лишените от свобода в световен мащаб е повече от 10,35 милиона или с 20% повече от 1999 г., когато е публикувано първото издание на списъка.² Едновременно с това все повече става ясно, че с лишаването от свобода не винаги се постигат някои от най-важните цели на наказанието, а именно поправянето и превъзпитанието на осъдения. Ето защо от доста време въпросът по-широкото използване на наказанията без лишаване от свобода е една от най-важните теми за дискусия в теорията – юристи, социолози, криминолози. В съвременните законодателни системи тези наказания са широко използвани – напр. пробацията в Обединеното кралство, глобата в Германия, Франция и редица скандинавските държави и др.

II. Предимства на наказанията без лишаване от свобода

Основните негативи на наказанието лишаване от свобода са свързани с несъвършенство на системите за изпълнение на това наказание и са отдавна известни и безспорно утвърдени в правната литература.³

а) При лишаването от свобода осъдените губят основни социални и трудови навици именно поради изолацията, която е елемент от същността на това наказание. С най-голяма сила това важи за дългосрочното лишаване от свобода. Не трябва да се пренебрегват и психологическите и физически негативни последствия от изолацията на осъдения. По този начин изолацията от обществото не винаги позволява да се постигнат целите на наказанието.

¹ Global prison trends 2015, Penal Reform International Head Office; вж. още Pfaff, John. The micro and macro causes of prison growth. Georgia State University Law review, Vol.28, N 4, p. 2-3.

² Walmsley, R. (2015) World Prison Population List (единадесето издание актуално към 2015 г., достъпно онлайн)

www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_11th_edition_0.pdf

Изданието предоставя информация за броя на лишените от свобода в 223 държави, с изключение на данните за Еритрея, Северна Корея и Сомалия, които са недостъпни. От общия брой от 10.35 млн. над 2.2 млн. е броят на лишените от свобода в САЩ, около 1.65 млн. в Китай, следвани от 640 000 в Русия и т.н.

³ Лютов, К. Основни въпроси на наказанието лишаване от свобода. София: Издателство на БАН, 1967; вж. още Трайков, З. Наказателно-изпълнително право. Варна: Албатрос, 2007.

б) Лишаването от свобода често създава сериозни пречки за по-нататъшна ресоциализация и социална адаптация. Особено у нас липсват трайни и ефективни усилия от страна на държавата, които да улесняват този процес. Изоляцията от обичайната социална среда, загубата в голяма степен на социални връзки и навици и не на последно място негативното отношение на обществото което срещат лицата след освобождаването си са сериозни фактори, които обуславят един дълъг процес на постпенетенциарна адаптация. Възстановяването на такива навици е доста трудно. Подобно отношение и отпечатък носи само лишаването от свобода. Останалите наказания не се възприемат от обществото толкова негативно. Всичко това обуславя и високия риск от рецидив след изтърпяването на наказанието лишаване от свобода.

Голяма част от тези негативни последици могат да бъдат избегнати чрез по-широкото използване на ефективни наказания без лишаване от свобода, при които осъденият не се откъсва от обичайната си среда, трудовата си дейност и не губи социалните си връзки. Много криминолози, предимно американски, аргументират предимствата на наказанията без лишаване от свобода с икономически фактори, тъй като изпълнението им не е свързано със значителни разходи. Предимствата на наказанията без лишаване от свобода обаче са свързани най-вече с това, че позволяват на осъдения да не се откъсва от обществото, обичайната си месторабота, ежедневието му живот търпи минимални изменения, не губи връзка със семейната среда и социалните контакти. Именно те са най-мощното и мотивиращо средство за въздействие според мен, а не криминалната атмосфера в местата за лишаване от свобода.

Наказанията без лишаване от свобода образуват подсистема от наказания, даваща възможност на съда да използва ефективно различни мерки за въздействие, съчетаващи имуществени санкции, ограничения за упражняване на различни права (професионална реализация, упражняване на определени дейности). Използването на такива наказания напълно съответства на принципа за икономия на наказателната репресия и използване на минимум наказателна принуда.

Въпреки, че в последните години се наблюдава неголям, но устойчив спад на затворническата популация, все пак наказанието лишаване от свобода продължава да е най-често налаганото наказание от съдилищата у нас. Справка на Националния статистически институт за 2016 г. показва, че от 28301 лица 22950 (или около 2/3 от общия брой) са осъдени на лишаване от свобода, 4172 са осъдени на пробация, 954 на глоба и на 218 лица са наложени други наказания.⁴ За съжаление данните от 2016 г. само потвърждават една устойчива тенденция в това отношение. В Таблица 1 са обобщени данни за наложените наказания лишаване от свобода, спрямо общия брой осъдени лица за периода от 2004 до 2016 г.⁵

⁴ <http://www.nsi.bg/bg/content/3762/осъдени-лица-по-глави-от-наказателния-кодекс-и-някои-видове-престъпления-и-по-наложени>

⁵ Използвани са данни от ИНФОСТАТ https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=56

Таблица №1

Година	Общо %	Лишаване от свобода %	Общо без лишаване от свобода		
			глоба %	пробация %	други %
2004	100	61,4	32,7	0,1	5,8
2005	100	60,4	24,3	9,7	5,4
2006	100	61,6	14,9	18,5	5,0
2007	100	54,1	11,2	30,2	4,5
2008*	100	51,1	8,9	36,7	3,4
2009*	100	50,9	7,4	38,1	2,9
2010	100	57,3	5,4	35,3	2,0
2011	100	64,7	3,9	29,9	1,4
2012	100	66,2	3,4	29,3	1,2
2013	100	65,9	3,5	29,5	1,1
2014	100	67,1	3,1	28,9	0,9
2015	100	67,6	3,2	28,4	0,8
2016	100	81,1	3,4	14,7	0,8

* Единствено през 2008 и 2009 г. в статистиката на НСИ има и стойности в отделна графа „Непоказано”, които не са включени нито към тези за лишаване от свобода, нито към тези без лишаване от свобода. За 2008 г. процентното им участие е под 0,1%, а за 2009 г. - 0,7%.

Наказанията са отражение на държавната политика в областта на наказателното право и изпълнението на наказанията. В това отношение у нас не се използва пълният потенциал на наказанията без лишаване от свобода. Наказанията без лишаване от свобода често са по-ефективни и с по-силен превантивен ефект от условното осъждане, което често има само формално значение и не постига целите както на специалната, така и на генералната превенция. Най-голям потенциал от наказанията без лишаване от свобода в това отношение има пробацията.

III. История на пробацията

1. История на пробацията в Европа

През XIX в. като алтернатива на лишаването от свобода започват да се използват все по-често краткосрочното лишаване от свобода, принудителният труд, порицанието и др. наказания. Те обаче са с малка значимост до въвеждането на условното осъждане. Едва тогава е създадена практически устойчива алтернатива, която да замести краткосрочното лишаване от свобода. В действителност това прави създаването на този институт едно от най-значимите постижения в сферата на наказателното право. Франция е първата страна, в която подобен закон е внесен в парламента през 1884 г. В проекта се подчертава колко е важно да се избягват последиците от краткотрайното лишаване от свобода. Въпреки това, едва през 1891 г. проектозаконът влиза в сила. Тази практика скоро е възприета и от други държави на континента – Португалия (1893), Норвегия (1894), Италия (1904), България (1904), Дания (1905), Швеция

(1906), Испания (1908), Унгария (1908), Гърция (1911), Холандия (1915) и Финландия (1918).

Едновременно със законодателните промени, настъпили на континента, в страните с обичайно право започва да се налага практика за освобождаване на извършителите на престъпления при условия на добро поведение. Извършителят обещава да плати гаранция, и в случай, че наруши някое от поставените условия, следвало осъждане. В началото на деветнадесети век тези мерки започват да се прилагат все повече. На места като Бирмингам и Бостън, в допълнение към спирането на наказанието, е предвидена и някаква форма на надзор. Такава практика на комбиниране на условното осъждане и на надзор води до създаването на отделен метод за справяне с извършителите на престъпления, който впоследствие се нарича „пробация“, в известен смисъл „еквивалент“ на континенталното условно осъждане. Като едновременно „обществено изобретение“, което възниква в Англия и Съединените щати института на пробацията разкрива редица общи черти с условното осъждане.

За много страни в Европа възприемането на пробацията започва през първата част на 19-ти век, когато благотворителни и религиозни институции започват да предоставят материална и нематериална подкрепа на освободени затворници (Германия, Ирландия, Англия и Уелс, Люксембург и Швейцария). В годините след Втората световна война започва процес на разширяване на т.нар. алтернативи на лишаването от свобода.⁶ Налага се виждането, че поправянето и превъзпитанието на едно лице е възможно не само в пенитенциарните заведения, а в обществото, като това е по-чуждо и не толкова скъпо. С нарастване на икономическите разходи, свързани с изпълнение на наказанието лишаване от свобода, финансовите съображения се превръщат в един от ключовите фактори за насърчаването на алтернативи, които не са свързани с лишаване от свобода в Европа. Тази тенденция е изразена особено ясно с приемането на Резолюция 76 (10), приета от Комитета на министрите на Съвета на Европа.⁷ Наказанията без лишаване от свобода са сравнително евтини наказания. Това, наред с липсата на необходимост от преодоляване на негативите от социалната изолация, е една от причините за широкото им използване. В съвременните наказателноправни системи на редица държави предимство имат именно наказанията без лишаване от свобода, защото дават широки възможности за поправително и превъзпитателно въздействие при използване на минимум принуда и срещу минимални средства за тяхното изпълнение. Чешката република е първата от бившите социалистически държави, които възприемат пробацията през 1991 г. Други страни от Централна и Източна Европа също включват това наказание – Унгария (2003 г.), България, Словения и Румъния (2002 г.).⁸

2. История на пробацията в България

В голяма част от европейските държави се стига до объркване между института на освобождаване от изтърпяване на наложено наказание (условно осъждане) и суспендиране на наказанието (*suspended sentence*). В първата хипотеза лицето се

⁶ Sevdiren, Ö. Sevdiren, Ö. Alternatives to imprisonment in England and Wales, Germany and Turkey. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2011, p. 31.

⁷ Резолюция (76) 10 относно някои алтернативни наказателни мерки на лишаването от свобода Resolution (76) 10 on certain alternative penal measures to imprisonment.

⁸ Durnescu, I. The future of probation in Europe: Common in the middle and diverse at the edge. Probation Journal, Vol. 60, N 3, p. 316-324.

осъжда с влязла в сила присъда, с която се налага наказание лишаване от свобода, но наложеното наказание не се изпълнява под определено условие – по време на изпитателния срок осъденият да не върши други престъпления и да учи или работи. Във втората хипотеза изобщо не се стига до осъждане, а на подсъдимия се налагат определени мерки за контрол или ограничения (пробация) вместо предвиденото в закона наказание лишаване от свобода. Именно това объркване относно същността на пробационните мерки е една от основните причини за неблагоприятния и проблемите, свързани с прилагането на пробацията у нас. Пробацията наподобява условното осъждане, но не го заменя, а в някои случаи го допълва и дава възможност за повишаване на неговата ефективност – например в действащия НК е указано, че при условно осъждане, когато наложеното наказание е лишаване от свобода над 6 месеца, по време на изпитателния срок съдът може да постанови и пробационна мярка. При същите условия пробация може да бъде постановена и в случаите на условно-предсрочно освобождаване. Това дава възможност за по-ефективен контрол над поведението и взаимоотношенията на осъдения, той по-осезателно чувства санкциониращото отношение на държавата и едновременно с това може да разчита на съответстваща институционална помощ и подкрепа.

Понастоящем пробацията у нас е мярка, която от една страна се прилага като **вид наказание** по НК, а от друга като **мярка за надзор** през изпитателния срок на условното осъждане и условно предсрочното освобождаване. Пробационният надзор не е наказание, а гаранция или средство за по-голяма ефективност на институтите на условното осъждане и условно предсрочното освобождаване. Тази особеност на пробационния надзор се подчертава от две обстоятелства. През изпитателния срок на условното осъждане и условно-предсрочното освобождаване, съдът може да постанови само една от посочените пробационни мерки в чл.42а НК. На второ място пробационната мярка, която съдът е постановил да бъде приложена през изпитателния срок на условното осъждане или условно-предсрочното освобождаване не може да бъде присъединена или кумулирана с друго наказание пробация или лишаване от свобода.

Идеята за въвеждане на пробация в България бе свързана с търсене на алтернативи на съществуващите наказания и най-вече на наказанието лишаване от свобода поради високото ниво на затворническата популация и пренаселеността на затворите; икономически фактори като годишните разходи на държавата за един затворник; социално-криминологически – високият брой на затворниците води до дейности само по задоволяване на елементарни жизнено потребности и липса на специализирани психологически, образователни и квалификационни услуги; политически фактори.⁹ Ето защо въвеждането на пробацията у нас беше свързано с големи надежди и очаквания да предложи ефективна и действаща алтернатива на лишаването от свобода, а оттам и да доведе до намаляване на затворническата популация и намаляване на наказателната репресия. Наказанието „пробация” бе възприето в нашето наказателно право и включено в системата на наказанията през 2002 г. като най-тежкото наказание без лишаване от свобода в действащата система на наказанията.¹⁰ Влизането му в сила бе отложено за 2005 г., когато бе създадена детайлна законова регламентацията на реда на неговото изпълнение и изградена съответстваща административна структура. Едновременно с това бяха отменени две други наказания от системата по чл. 37 от НК – задължително заселване и лишаване от право на местоживееене, а в санкциите на нормите на особената част отменените наказания бяха автоматично заменени с

⁹ Василев, П. Същност и съдържание на пробацията. Пробация, № 4, 2005.

¹⁰ ЗИДНК, ДВ, бр. 92 от 2002 г.

пробация. Така на практика пробацията се налага за престъпления, за които преди това се налагаха отменените наказания задължително заселване и лишаване от право на местоживеене.

Според Наказателния кодекс пробацията е съвкупност от ограничителни мерки за контрол и въздействие без лишаване от свобода, които се налагат заедно или поотделно. Пробационните мерки включват:

- Задължителна адресна регистрация по местоживеене;
- Задължителни периодични срещи с пробационен служител;
- Включване в квалификационни курсове и програми за обществено въздействие;
- Ограничения в свободното придвижване, включващо: забрана за посещаване на посочени в присъдата места, райони и заведения; забрана за напускане на дома, който осъденият обитава, за определен срок от денонощието; забрана да напуска населеното място, по местоживеене;
- Поправителен труд;
- Безвъзмезден труд в полза на обществото.

От своя страна посочените мерки са подразделят на задължителни и допълнителни, които се налагат по преценка на съда. Основните мерки са задължителната регистрация по настоящ адрес и задължителните срещи с пробационен служител. Те определят минималното съдържание на пробацията. Един по задълбочен анализ на видовете пробационни мерки дава основание и за други класификации на пробационните мерки – примерно мерки за контрол; мерки за надзор и подкрепа; възстановителни мерки. Подробният анализ на същността и съдържанието на всяка от тези мерки излиза извън обхвата на настоящото изложение. Освен това проблемите на пробацията и отделните пробационни мерки са разглеждани детайлно и изчерпателно в редица самостоятелни научни разработки¹¹, поради което няма да бъдат разглеждани тук.

3. Изпълнение на наказанието пробация

Организацията на изпълнението на пробационните мерки в различните държави се обуславя от множество различни фактори,¹² но в почти всички европейски държави надзора над осъдените се осъществява от професионални пробационни служители.

В повечето страни пробационните служби са подчинени на Министерство на правосъдието, най-често в структура, която контролира и местата за лишаване от свобода – напр. Англия и Уелс, България, Дания, Естония, Финландия, Франция, Италия и др. В Ирландия, Румъния, Молдова, Португалия пробационните служби са подчинени на независима национална агенция, а на други места като Шотландия например, няма пробационни служби, а еквивалентни дейности се извършват от социални работници, които са част от отделите за социална работа на местните власти. В Слове-

¹¹ Велев, О. Мястото на пробацията сред наказателните санкции. София: Българска академия на науките, 2016., вж. още Георгиев, Т. Тежестта на наказанията по българското наказателно право в процеса по определянето и индивидуализацията им. - *Studia Juris*, 2016, № 2.

¹² Във федералните държави пробационните служби обикновено са организирани на ниво провинция или щат (напр. Канада и САЩ) или на държавно (федерално ниво) - например Германия. или на още по-ниско ниво на управление (например, окръзи в някои щати).

ния също няма нито единна организирана пробационна служба. Пробационните дейности и мерките за надзор се изпълняват от прокурори, центрове за социална работа и затвори.¹³

Почти всички европейски пробационни служби получават финансиране изключително от националните министерства на правосъдието. Има само няколко изключения от това правило: в Австрия 87% от бюджета идва от Министерството на правосъдието, 3,2% идват от провинции, 0,5% от местните власти и 2,6% от публичната служба по заетостта.¹⁴ В Шотландия също финансирането е държавно, а в Швейцария, където властите в кантоните играят основна роля във всички аспекти на обществения живот, има голямо разнообразие от организации, които финансират пробационните дейности. В някои държави пробационната служба няма независим бюджет, а общ бюджет със съдебната система (Румъния), или със системата на местата за лишаване от свобода – ГДИН в България.

Както и да са организирани структурата и финансирането на пробационните служби от изключително значение за тяхната ефективна работа е обезпечаването им с квалифициран персонал. Европейските пробационни служители са почти изключително щатни държавни служители. В това отношение те следва да отговарят на условията за заемане на такава длъжност и обикновено трябва да притежават бакалавърска степен или друга диплома по социална работа (Австрия, Дания, Ирландия, Италия, Люксембург, Малта, Нидерландия, Северна Ирландия, Норвегия, Шотландия, Испания) или социална педагогика, психология, право и т.н. В някои държави кандидатите трябва да имат и предишен трудов стаж (Ирландия, Франция). Новите служители обикновено преминават въвеждащ курс на обучение от две (Ирландия) до шест седмици (Унгария), за да се запознаят с процедурите и специфичните дейности, които ще извършват. В много европейски страни въвеждащият курс е последван от различен период на контролирана практика, за да има гаранция, че новият пробационен служител ще изпълнява адекватно възложените му задачи. В допълнение към уводната програма пробационните служби предлагат на своите служители обучение и на работното място по специални теми (злоупотреба с наркотици и алкохол, обществено обслужване и др.).

Статистиката на Съвета на Европа показва голямо разнообразие в броя на пробационния персонал. В Италия през 2014 г. има 2048 щатни служители, в Англия и Уелс около 17 000.¹⁵ В Германия 2500 държавни пробационни служители осъществяват надзор над около 180 000 осъдени лица.¹⁶ В различните държави е различна и тяхната натовареност. В Австрия законът определя максималния брой случаи възложени на един пробационен служител да не са повече от 35. В Естония средното натоварване е 45-50.¹⁷

¹³ Durnescu, I. Цит. съч., с. 321-324.

¹⁴ Пак там, с. 319.

¹⁵ Council of Europe, Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2014, „Persons Serving Non-Custodial Sanctions and Measures in 2014”.

¹⁶ Kury, H., Sato, M. Volunteers in the probation service. A comparison between Germany and Japan. In: Durnescu, I. and McNeil, F. (eds.) Understanding Penal Practice Chapter 6. Routledge, 2014. Около 900 от тези 2500 служители са социални работници, което означава, че средната натовареност на един пробационен служител е между 70 и 100 случая.

¹⁷ През 2014 г. г. на щат в Естония са 210 служители, осъществяващи надзор над 8000 осъдени лица.

В някои страни работата на професионалните пробационни служители се подпомага от доброволци. Според статистическите данни на Съвета на Европа доброволци подпомагат или изпълняват пробационни дейности в Австрия, Финландия, Грузия, Италия, Румъния и Швейцария. Те имат ограничени посреднически функции в Полша и Латвия. В други държави съществуват частни организации, които подпомагат пробационните служби – Австрия (NEUSTART)¹⁸ и Холандия (Национална пробационна служба, Организация за психично здраве и Армията на спасението), но като цяло това не е много разпространена европейска практика.

В много от азиатските държави, съществува силна традиция за включването на доброволни пробационни служители. В Япония около 50 000 души от почти всички обществени сфери служат като доброволци, заедно с по-малко от 1000 платени пробационни служители, работещи с приблизително 60 000 души, на които е наложена пробация или са условно предсрочно освободени. Във Филипините законът предвижда, че за подпомагане на служителите от пробационните служби може да назначават граждани с добра репутация и почтеност, които да действат като помощници. В Тайланд кандидатите за доброволци трябва да са навършили 20 години, да имат постоянно местопребиваване, да бъде грамотни, да бъдат почтени и честни, да имат подходящ доход, да спазват закона, да са завършили необходимите курсове за обучение, предвидени от Министерството на правосъдието и да не са осъждани.

В Африка доброволните пробационни служители за първи път са част от системата в Кения. Уганда също се стреми да включва доброволци, както и бивши извършители на престъпления като лица за подкрепа на връстници, които могат да предоставят напътствия.

4. Моделът на пробация в Япония

В Япония пробацията се изпълнява от професионални пробационни служители и доброволни пробационни служители (наричани по-нататък доброволци). Професионалните пробационни служители са държавни служители на Министерство на правосъдието и за да бъдат назначени трябва успешно да преминат съответен държавен изпит. Доброволните пробационни служители са граждани, които по закон подпомагат работата на професионалните пробационни служители, но на практика осъществяват непосредствения надзор и корекционни дейности с осъдените.

Япония има уникална и дългогодишна традиция за включването на доброволци в почти всички сфери на държавна или обществена дейност.¹⁹ Дейността по изпълнението на наказанията, включително и наказанието пробация, не е изключение в това отношение. Официално началото на тази дейност е поставено още в началото на XX в., когато влиза в сила Закона затворите, който предоставя основната рамка за поправяне на осъдените, но в страната съществуват още по-стари традиции, според които освободени предсрочно лишени от свобода са подпомагани от частни лица или организации. По-късно през 1950 г. е приет Законът за доброволните пробационни служители, който определя правната рамка, основните принципи и целта на тяхната дейност. Понастоящем сновните им правомощия и отговорности са уредени от два нормативни акта – Закона за доброволните пробационни служители (Volunteer

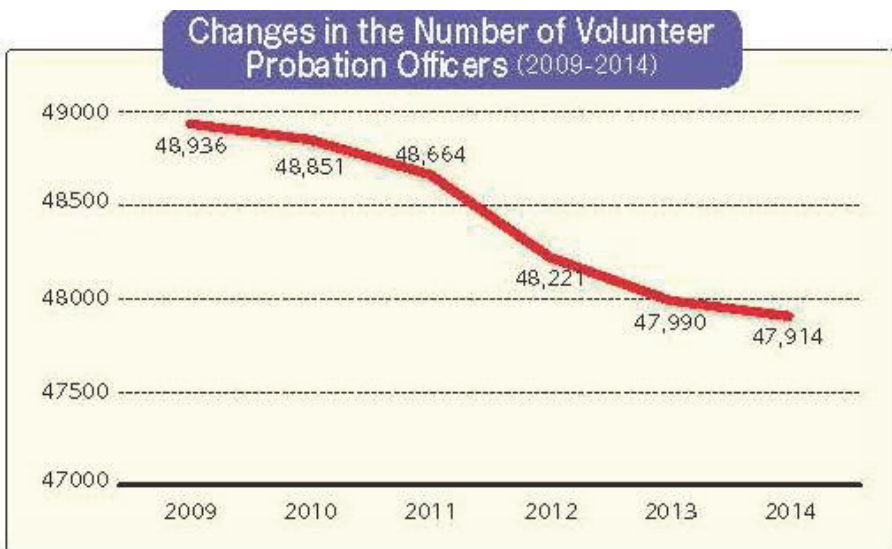
¹⁸ В Австрия и в германската провинция Баден-Вюртемберг частна организация, наречена „Neustart“, предоставя услуги по договор на правителството.

¹⁹ Доброволци по правата на човека, доброволци в местата за лишаване от свобода и др.

Probation Officer Act)²⁰ и Закона за поправка на осъдените лица (Offenders Rehabilitation Act)²¹. Съгласно чл. 1 от Закона за доброволните пробационни служители „доброволците подпомагат лица, които са извършили престъпления и непълнолетни, извършили противообществени прояви да се поправят, както и информират обществеността по въпросите на превенцията на престъпността.” Въпреки, че според закона доброволците имат допълваща роля по отношение на дейностите, които не се покриват от професионалните пробационни служители, японската система разчита основно именно на доброволците. Това ясно личи от броя на лицата, на които е възложена тази дейност – с население от 127 милиона души, по данни на Министерство на правосъдието през 2014 г. са били заети 47,914 доброволци и 853 професионални пробационни служители.²²

На фигурата по-долу е представена динамиката в броя на доброволците, като през периода 2009-2014 г. се забелязва слаба, но устойчива тенденция към намаляване на техния брой.

Фиг. 1

Това се дължи на глобалните процеси, свързани с упадък на традициите и семейните ценности навсякъде по света, които не подминават и Япония. Това прави дейността на доброволците все по-непопулярна сред младите хора. Средната възраст на доброволните пробационни служители е 63,4 г., а що се отнася до професията, която упражняват, данните показват, че те представляват почти всеки сектор на обществото. Най-голямата група – 44.5% се състои от пенсионери, следвани от

²⁰ Volunteer Probation Officer Act (Act No. 204 of May 25, 1950).

²¹ Offenders Rehabilitation Act (Act No. 88 of June 15, 2007).

²² http://www.moj.go.jp/ENGLISH/m_hisho06_00049.html.

домакини – 14.4%, 12.4% са заетите в индустрията и производството, а 10,9% се занимават със земеделие и риболов.²³

Към тях няма изисквания за специално образование или квалификация, но те трябва да отговарят на следните критерии:

- да се ползват с добро име и уважение в местната общност;
- да имат желание за работа и да разполагат с достатъчно време за изпълнение на дейността, която упражняват;
- да са финансово стабилни;
- да са в добро физическо и психическо здраве.

Доброволните пробационни служители се утвърждават от Министъра на правосъдието по препоръка на директора на пробационната служба, който преди това трябва да е получил разрешение от Комисията за подбор на пробационни служители (Probation Officers' Screening Commission). Мандатът на новоназначените пробационни служители е двегодишен, но може да бъде продължен и не е рядкост много от тях да изпълняват дейността си десет или дори повече години. В законодателството не е предвидено специално обучение за доброволците, но Министерство на правосъдието осигурява такова за лицата, които за първи път се ангажират с тази задача. Дейността на доброволните пробационни служители не се заплаща, но е възможно разходите, направени във връзка с осъществяваната от тях дейност да бъдат възстановени.

Доброволците си сътрудничат с професионалните пробационни служители при извършването на различни дейности. Те могат да бъдат обобщени в следните две категории: 1) корекционни дейности и 2) дейности по превенция на престъпността.

4.1. Корекционни дейности

Професионалният пробационен служител изготвя плана за изпълнение на присъдата, а доброволеца осъществява прекия надзор и срещите с осъдения няколко пъти месечно, които често са в дома на един от двамата. Доброволният пробационен служител има задължение:

- 1) да наблюдава и подпомага осъдените на пробация;
- 2) да проучи средата, в която след освобождаването ще живее лишен от свобода и да коригира проблемите, които могат да възникнат във връзка с неговата ресоциализация;
- 3) да проведе предварително проучване на кандидат за помилване или условно предсрочно освобождаване.

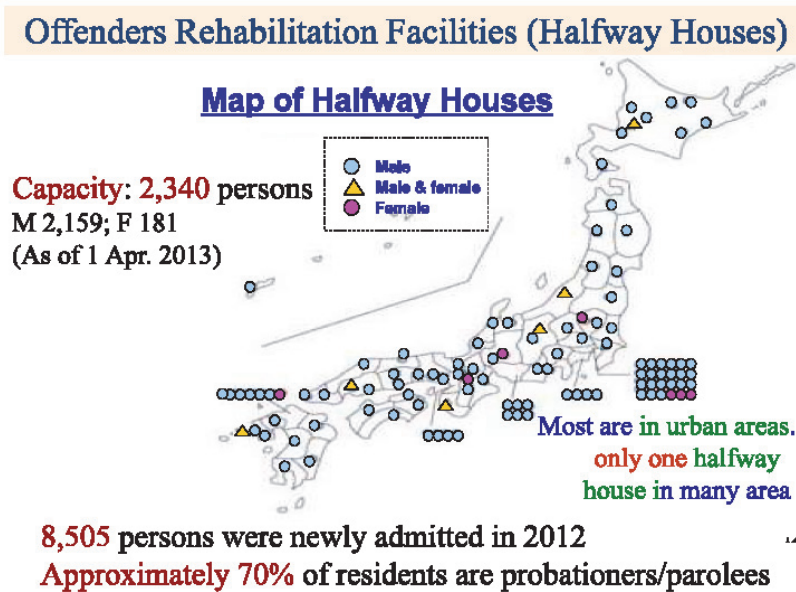
Доброволният пробационен служител трябва да представя месечен доклад за напредъка на осъществявания от него надзор. Всеки доброволец средно контролира само от един до трима осъдени. Тъй като доброволецът и осъдените живеят в една и съща общност, те могат да се свързват помежду си не само седмично, но и ежедневно, както и по всяко време в случай на спешност (по закон срещите трябва да се провеждат най-малко два пъти месечно). В резултат на това поставените под пробационен надзор и техните семейства гледат на доброволеца като съсед и приятел, а не само като представител на правителството.

²³ Sakai, K. Community involvement and crime prevention in japan - extensive use of volunteer probation officers (VPOs). United Nations Asia and Far East Institute for The Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 2005, June, №117.

Изследвания, проведени от японското Министерство на правосъдието, показват, че успешните резултати от работата на доброволните служители се крият най-вече в индивидуалното внимание, което могат да отделят на всеки нарушител, тъй като те често са възприемани от осъдените като приятели и наставници, а не само като авторитети. Много осъдени, са мотивирани към промяна именно поради факта, че някой е проявил интерес към тяхното благополучие и се чувстват задължени да работят за поправянето и превъзпитанието си.

Важен аспект от дейността дейност е оказването на помощ за намиране на работа или жилище на лица, които са предсрочно освободени или поставени под пробационен надзор. Подпомагането на лица в нужда е изключително важно, тъй като е известно, че именно началния период след освобождаването на осъдения от местата за лишаване от свобода е най-критичен за повторно извършване на престъпление. За тази цел на територията на цялата страна функционират т.нар. „преходни жилища“ (halfway houses)²⁴, в които се предоставя възможност лица в нужда да бъдат настанени и устроени на работа, а при необходимост и да получат специализирана помощ – напр. за преодоляване на зависимост от наркотични вещества. Тези жилища се финансират от Министерство на правосъдието, организации с нестопанска цел или частни лица. На фигурата по-долу е представено разпределението им на територията на цялата страна, съответно за мъже, жени, непълнолетни или от смесен тип. По данни на министерство на правосъдието техният брой е 104.

Фиг. 2

²⁴ В Япония се използва термина „Offenders Rehabilitation Facility“. Те функционират отпреди повече от 120 години, финансирани и подпомагани от частни лица или религиозни организации.

4.2. Дейности по превенция на престъпността

Япония е известна по света като една от държавите с най-ниско ниво на престъпността. За справяне с това обществено явление не се разчита само на корекционната дейност – доброволните пробационни служители са много активни и в редица дейности по превенция на престъпността в тясно сътрудничество с пробационните служби, Министерството на правосъдието и други национални и местни агенции, училища, полиция, други доброволци и доброволчески организации. Примери за такива дейности са провежданите от доброволци:

- 1) Кампании и различни събития като музикални концерти, изложби, лозунги за кампании за превенция на престъпността в телевизионни клипове, радио реклами, билбордове и електрически бюлетини в центъра на града и спортни стадиони;
- 2) Публични симпозиуми или форуми за проблемите на младежката престъпност;
- 3) Малки дискуссионни срещи в местните квартали;
- 4) Подпомагане на уязвими членове на общността – например подпомагане на дейности за отглеждане на деца от млади майки, откриване на ad hoc детски клиники, организиране на обществени услуги;
- 5) Дейности за набиране на средства – благотворителни концерти, благотворителни базари, молби за дарения.

Тези дейности са насочени към обикновените граждани, жителите в местната общност, учениците от началните и средните училища и се провеждат през цялата година. Освен това ежегодно месец юли се провеждат национални кампании за превенция под егидата на Министерството на правосъдието.

Статистиката показва, че само между 9-14% от осъдените, извършват друго престъпление в рамките на една година от прекратяването на надзора.²⁵

На базата на казаното до тук можем да направим извода, че този модел с участие на доброволци е изключително успешен и доброволците имат много голям потенциал да коригират поведението на осъдените и да доведат до промяна в общественото отношение към тях. За да обясним този успех обаче не можем да подминем факта, че в японското общество ролята на семейството и местната общност, е съвсем различно от западноевропейския модел, който ние познаваме.

IV. Теория за неформалния контрол

Без анализ на основните ценности, които стоят в основата на модела на доброволните пробационни служители, подобно сравнително изследване би било само повърхностно. Японците смятат, че подкрепата и участието на обществеността в поправянето и превъзпитанието на осъдените е необходим елемент от ефективната превенция на престъпността. За успешната борба с престъпността не е достатъчно да бъдат използвани само ресурсите на държавата. Съществено значение тук има и включването на обществеността или т. нар. неформален (социален) контрол. Официалният и неформалният (социален) контрол над престъпността се използват, за да бъдат възпрепятствани лица да извършват престъпления в много общества.

²⁵ Kury, H., Sato, M. Volunteers in the probation service. A comparison between Germany and Japan. In: Durnescu, I. and McNeil, F. (eds.) Understanding Penal Practice Chapter 6. Routledge, 2014.

Термините формален и неформален контрол не се използват еднозначно в литературата. Формалният контрол е юридически, предвиден в закона и санкциониран от държавни органи като полиция, съд, корекционни институции и др., докато неофициалният контрол е този, извършван от неформални групи като семейството и местната общност, на базата на морални принципи.²⁶

За да изследва отношението към формалния и неформален контрол над престъпността през 2011 г. китайският професор Джианг провежда изследване сред студенти, за да проучи влиянието на формалния и неформалния контрол над престъпността.²⁷ Респондентите класират семейството като най-важния механизъм за предотвратяване на престъпността, следван от колеги, полицаи, училища, квартали, центрове за поправка и съдилища. Участниците в изследването признават, че и двата вида контрол са важни в ограничаването на престъпността, но определят неофициалния като по-ефективен. Мобилността (създаваща по-голяма анонимност, големината на населеното място и възрастта, са фактори, които се свързват с по-голям успех на формалния контрол над престъпността, докато студентите, които са израснали в малък град или в провинцията са склонни да оценяват неофициалния контрол като по-ефективен. Те смятат, че страхът от отхвърляне от семейството, съседите и връстниците е по-силен възпиращ фактор за престъпността, отколкото страхът от наказание от закона. Много учени свързват ниското ниво на престъпност в Япония именно с важната роля на неформалния контрол.²⁸

В Япония за контрол над престъпността се използват ефикасно и двата вида контрол.²⁹ Извън англосаксонската правна система наказанието пробация има дълбоки исторически корени в Япония. Една от основните характеристики, на базата, на които е построена системата за изпълнение на наказанията в Япония още от ерата

²⁶ Формалният контрол е характерен за западните общества и е основан на принципите на европейската философска школа (Ж.Ж. Русо, Т. Хобс), която определя човешката природа като егоцентрична и за да бъде възстановен социалния ред и стабилността, са необходими външни регулатори като обществения договор и законите. За повече вж. Jiang, Sh., Lambert, G.E., Saito, T. Formal and Informal Control views in China, Japan and the US. *Journal of Criminal Justice*, 42, 2014, p. 37.

²⁷ Jiang, Sh., Lambert, G.E., Saito, T., Hara, J. University Students' Views of Formal and Informal Control in Japan: An Exploratory Study. *Asian Criminology* (2012) 7, p.137–152. Изследването е проведено сред 267 младежи на възраст от 18 до 24 години, обучаващи се в магистърска програма по криминология.

²⁸ Ames, W. L. (1981). *Police and community in Japan*. Berkeley: University of California Press.; Bayley, D. H. (1991). *Forces of order: Policing modern Japan*. Berkeley: University of California Press.; Fenwick, C. R. (1985). *Culture, philosophy and crime: the Japanese experience*. *International Journal of p. Comparative and Applied Criminal Justice*, 9, 67–81.; Komiya, N. (1999). A cultural study of the low crime rate in Japan. *British Journal of Criminology*, 39, p.369-390.

²⁹ Неформалният контрол има дълбоки традиции в Япония като корените му датират още от 4 век, когато прониква учението на Конфуций, според когото „Ако ръководиш хората държавнически и според закона, като налагаш наказания, ще избегнеш нарушаването, но няма да има чест и срам. Ако се ръководиш според морала и благоприличието, ще има чувство за срам и много от тях ще са в правия път.“ Terrill, R. J. *World criminal justice systems: A survey*. Cincinnati, Anderson Publishing. 2003, p.603. Така неформалният контрол винаги е бил и все още продължава да бъде сериозен механизъм за контрол в японското общество, въпреки възприетият западен модел на формален контрол.

Мейджи, е силната роля на частния сектор и участието на гражданите.³⁰ Доброволните пробационни служители осъществяват неформален контрол, тъй като участват на доброволен принцип.³¹

Независимо, че същността и целите на наказанието пробация в японския и западния модел са доста сходни, постигането им и начина на изпълнение на това наказание коренно се различава. Най-същественото различие е в ролята на доброволните пробационни служители. В Европа пробацията се изпълнява от квалифицирани държавни служители, докато японският модел е коренно противоположен – основните дейности са възложени на доброволци, а съвсем малака част се осъществява от държавни служители.

Различията между японския и западния модел се основават на това дали пробационният надзор се възприема като „професия, в която са необходими определени знания” или като „занятие, за което се изискват определени способности“.³² В Япония доброволният пробационен надзор е дейност, за която не е необходима определена формална квалификация, докато в Америка, Европа и у нас пробацията е професия. Това обуславя и трудността доброволци да се ангажират с подпомагане на пробационната дейност у нас и в Европа.

Възлагането на възпитателни грижи на граждани не е нещо ново и непознато у нас. Този модел е доста сходен с отменения институт на **предаване на обществено поръчителство** – Глава осма, Раздел I, Условно освобождаване от наказателна отговорност с предаване на обществено поръчителство³³. Както отбелязва и Ив. Ненов „по тия правни особености предаването на обществено поръчителство има известно сходство с пробацията, но то е оригинален институт на източноевропейските правни системи, свързан с линията на ограничаване на приложното поле на наказателната репресия и нейната замяна с мерки за обществено въздействие (*неформален контрол – бел. авт.*).“³⁴ Подобно сравнение с пробацията прави и Ст. Павлов, който определя общественото поръчителство като дейност, която замества държавната дейност по въздействие с наказателни мерки. Според автора въпреки сходството си двата института разкриват и съществени различия, тъй като общественото поръчителство изразява тенденцията за все по-широко участие на обществеността в работата на държавните органи и частично прехвърляне на отделни държавни

³⁰ Доброволните пробационни служители, частните центрове за освободени от местата за лишаване от свобода и други примери формират една уникална система, базирана на публично-частно партньорство. (Offenders Rehabilitation, p. 8-10).

³¹ Изпълнението на наказанието и надзора над осъдените се осъществява от професионални пробационни служители (*hogo kansatsu san*) и доброволни пробационни служители (*hogoshi*). Професионалните пробационни служители са около 1000, докато доброволците са над 50 000 (максималният допустим брой е 52500). Това са граждани с безупречна репутация и добро име в обществото, които са избрани и назначени от Министерство на правосъдието. Те не получават възнаграждение, но направените от тях разходи, свързани с изпълнение на възложените им функции подлежат на възстановяване. Именно те осъществяват надзора и възпитателната работа с осъдените на пробация. Средната натовареност на един доброволен пробационен служител е 5 случая (*White paper on crime*).

³² Durmescu.I., McNeil Understanding Penal practice, Chapter 6. Kury, Helmut & Sato, Mai.Volunteers in the probation service. A comparison between Germany and Japan. Routledge, 2014, p. 100.

³³ Отм. ДВ, бр. 62 от 1997.

³⁴ Ненов, И. Наказателно право на Република България. Обща част. Книга втора. ред. А. Стойнов, София: София-Р, 1992, с. 315.

функции и задачи върху обществеността.³⁵ Очевидно още тогава институтът не се прилага широко, тъй като авторът отбелязва, че „това не засяга неговото принципно значение, нито това, че с течение на времето няма да намери своето място като своеобразен метод в борбата с престъпността”. Предвидена е била възможност на граждани да се възлагат грижи по ресоциализацията на лишени от свобода – в чл. 6, ал. 2 и ал. 3 отмененият ЗИН предвижда, че съдът може да възлага възпитателни грижи и върху отделни лица с тяхно съгласие и срещу съответно заплащане.³⁶

Въпреки коренната промяна в общественно-исторически план след 1989 г. не смятам, че ролята на обществеността следва да се омаловажава. Тъкмо напротив, в едно демократично общество е от изключителна важност участието на гражданите в различните форми на управление и вземане на решения на всяко ниво. И сега съществуват законодателни предпоставки за успешното прилагане на тази форма на контрол:

- Предвидената в чл. 4, ал. 1 от ЗИНЗС възможност за взаимодействие между държавни органи, специализирани правителствени и неправителствени организации;
- Такава форма на контрол не много успешно се прилага и спрямо непълнолетни. Глава VIII. Обществени възпитатели от ЗБППМН урежда задачите, правата и задълженията на фигурата на обществения възпитател.³⁷ Без да отричаме необходимостта от осъвременяване на законодателството в тази деликатна материя, можем само да се надяваме, че с новия закон, който ще замени ЗБППМН, тази форма на неформален контрол ще бъде запазена;³⁸
- Не особено ефективно, но все пак реално, е участието на наблюдателните комисии към Общинските съвети по ЗИНЗС. Това е една много добра основа, върху която да се надгради и запълни реално със съдържание изключително важната дейност по ресоциализация на лишените от свобода;
- В чл. 67, ал. 1 от НК все още предвижда възможност, когато отложи изпълнението на наказанието, съдът да има възможност да възложи на съответната обществена организация или трудов колектив с тяхно съгласие полагането на

³⁵ Павлов, Ст. Обществено поръчителство за поправка и превъзпитание на виновния. София: БАН, 1969, с. 102-103. В цитираното съчинение авторът прави сравнение и с други форми на участие на обществеността като 1) института на съдебните заседатели, който осигурява участие на гражданите в една държавна функция-функцията по процесуалното ръководство и решаването в наказателния процес. 2) института на обществените обвинители и обществените защитници, вж. с. 56-57.

³⁶ Съдът може да възложи на съответните обществени организации или на отделни лица с тяхно съгласие възпитателните грижи за осъдените, а министерството на правосъдието, съгласувано с комитета по труда и социалното осигуряване, определя случаите и реда за заплащане възнаграждение на натоварени с възпитателни грижи лица.

³⁷ Практиката показва, че сравнително рядко се налагат възпитателни грижи, тъй като в повечето случаи съдът налага мярка „работа с пробационен служител“ т. 5 от Отчета на Местната комисия за БППМН в гр. Бургас. Няма да се спираме на въпроса по-подробно, поради ограничения обхват на изложението.

³⁸ По-подробно вж. Чинова, М. Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, София: СУ „Св. Климент Охридски“, Юридически факултет, 1986.

възпитателни грижи спрямо осъдения през изпитателния срок. В ал. 2 е предвидена възможност възпитателните грижи за условно осъдения да бъдат възложени на определено лице. С други думи предпоставките в закона за осъществяване на неформален контрол върху условно осъдени са налице. Липсва само законовата рамка, тъй като съгласно чл. 67, ал. 5 от НК предвижда, че редът и начинът за прилагане на тези разпоредби се уреждат със закон. Не виждам пречка това да стане не с нарочен акт, а с изменение и допълнение на вече съществуващ закон, какъвто е ЗИНЗС.

За съжаление в последните 27 години у нас се отрича тази форма на социален контрол, докато успешният модел според нас включва именно съчетание между тези две форми. Има много начини обществеността да бъде включена в борбата с престъпността във всички фази на наказателния процес. Към настоящия момент това става само в съдебната фаза с участието на съдебните заседатели. Адаптирането на подобни модели разбира се е възможно само като се отчитат спецификите на всяка социална, политическа и културна среда, в която функционира наказателното правосъдие и участието на обществеността.³⁹

V. Доброволни пробационни служители в Европа

В Европа също можем да намерим примери за подобно взаимодействие между професионални и доброволни пробационни служители. В Австрия и германската провинция Баден-Вюртемберг неправителствената организация Neustart осъществява пробационни дейности съвместно с доброволци.⁴⁰ Организацията има договорни отношения с Република Австрия и Министерство на правосъдието и се финансира основно от държавата като частна организация, предлагаща социални услуги. Министерство на правосъдието, осигурява около 90% от бюджета на организацията, а други министерства и общности осигуряват останалата част от финансирането. Минимална част от финансирането се осигурява и от страна на Европейския съюз. В Австрия Neustart разполага с 582 професионални пробационни служители, подпомагани от 955 доброволци. Кандидатите за доброволци трябва да са навършили 25 години, да покажат обвързване с ангажимента си и да са комуникативни и способни да се справят с критични ситуации. Те работят под ръководството на опитен професионален пробационен служител, който може да се намеси в случаи, които са по-сложни и изискват по-интензивна намеса.

Всички 1542 служители и доброволци, през 2016 г. са упражнявали надзор над 40 462 осъдени лица. До 2017 г. Neustart е надзиравала 285 000 осъдени, 62% от които след този надзор не са извършили други престъпления.

В провинция Баден-Вюртемберг стартира пилотен проект, с който натовареността на пробационните служители е намалена от 100 на 60 случая, а в един от проектите 120 доброволци упражняват надзор над 150 осъдени лица.

³⁹ Lu, H., Liang. B. Public Participation in Criminal Justice System in Asia. Special Issue in Asian Journal of Criminology. 2011, Vol. 6, No 2, p. 129.

⁴⁰ Вж. <https://www.neustart.at/at/en/> за Австрия.

Вж. <http://www.neustart.org/org/de/> за Германия.

VI. Заключение

Въпреки, че в повечето европейски страни има добре развита доброволческа дейност в най-различни сектори, гражданите, които по един или друг начин участват в наказателното правосъдие са под 1%.⁴¹ Те не са обхванати от някаква организация, която да контролира тяхната дейност за разлика от страните, в които е широко застъпено участието на доброволци в пробационните дейности.

Въпреки, че в повечето европейски законодателства не съществува законова пречка за по-широко включване на доброволци в дейности по подпомагане на пробационните служители, използването на този обществен ресурс все още е доста ограничено. Разбира се система, основана на японския модел на доброволни пробационни служители е трудно да бъде възприета в западните общества. В условията на ограничен финансов ресурс в много държави и най-вече в теорията се дискутира възможността в бъдеще да се възлагат все повече дейности на частни лица или доброволци, което да разтовари държавата от някои функции.⁴² Адаптирането на подобни модели е възможно само след като внимателно се отчетат и анализират спецификите на всяка социална, политическа и културна среда.

Литература:

1. Василев, П. Същност и съдържание на пробацията. Пробация, № 4, 2005.
2. Велев, О. Мястото на пробацията сред наказателните санкции. София: Българска академия на науките, 2016.
3. Георгиев, Т. Тежестта на наказанията по българското наказателно право в процеса по определянето и индивидуализацията им. - *Studia Juris*, 2016, № 2.
4. Георгиев, Т. Пробацията в наказателното право. Автореферат. 2014.
5. Канушев, М. Мястото на наказанието лишаване от права в българското законодателство. Критика и хуманизъм, т. 37, № 2, 2011.
6. Лулев, М. Основни въпроси на изпълнение наказанията без лишаване от свобода, София: Полиграфическа база при МВР, 1983.
7. Лютов, К. Основни въпроси на наказанието лишаване от свобода. София: Издателство на БАН, 1967.
8. Ненов, И. Наказателно право на Република България. Обща част. Книга втора. ред. А. Стойнов, София: Софи-Р, 1992.
9. Павлов, Ст. Обществено поръчителство за поправяне и превъзпитание на виновния. С., БАН, 1969.
10. Трайков, З. Наказателно-изпълнително право, Варна: Албатрос, 2007.
11. Хромых Е. В. Альтернативные лишения свободы уголовные наказания: теория и практика назначения и исполнения. Ростов-на-Дону. 2005.
12. Чинова, М. Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, София: СУ „Св. Климент Охридски“, Юридически факултет, 1986.

⁴¹ Kury, H., Sato, M. Volunteers in the probation service. A comparison between Germany and Japan. In: Durnescu, I. and McNeil, F. (eds.) *Understanding Penal Practice* Chapter 6. Routledge, 2014, p. 4.

⁴² Пак там, с. 14.

13. Ames, W. L. Police and community in Japan. Berkeley. University of California Press. 1981.
14. Bayley, D. H. (1991). Forces of order: Policing modern Japan. Berkeley: University of California Press.
15. Durnescu, I. The future of probation in Europe: Common in the middle and diverse at the edge. *Probation Journal*, Vol. 60, N 3, p. 316-324.
16. Fenwick, C. R. Culture, philosophy and crime: the Japanese experience. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 1985, Vol. 9, No 1-2.
17. Global prison trends 2015, Penal Reform International Head Office.
18. Hamai, K. Crime in an aging society with a declining birthrate and sustainable criminal justice policy in Japan: From retribution to rehabilitation. *Japanese Association of Sociological Criminology*. No 36, 2011. (in Japanese)
19. Hamai, K., Ellis, T. Crime and Punishment in Japan. *Encyclopedia of Crime and Punishment: A - C, Volume 1*, John Wiley & Sons, 2008.
20. Harris R (1995) Reflections on comparative probation. In Hamai K, Ville' R, Harris R, Hough, M. and Zvekic, U. (eds), *Probation Round the World*. London: Routledge.
21. Hiroaki Enoki, Kiyohiko Katahira. Statistical relationship between elderly crime and the social welfare system in Japan: Preventative welfare approach for the deterrence of elderly crime. *Niigata Journal of Health and Welfare*, 2014, Vol. 14, No. 1.
22. Hosoi, Y. The role of apology in the Japanese Criminal justice system. *Restoration for Victims of Crime Conference, Australian Institute of Criminology in conjunction with Victims Referral and Assistance Service, Melbourne, September 1999*.
23. Jiang, Sh., Lambert, G. E., Saito, T., Hara, J. University Students' Views of Formal and Informal Control in Japan: An Exploratory Study. *Asian Criminology Asian Criminology*, 2012, No 7.
24. Jiang, Sh., Lambert, G.E., Saito, T. Formal and Informal Control views in China, Japan and the US. *Journal of Criminal Justice*, 42, 2014.
25. Johnson, E., Johnson, C. *Linking Community and corrections in Japan*. Southern Illinois University Press, 2000.
26. Komiya, N. A cultural study of the low crime rate in Japan. *British Journal of Criminology*, 1999, Vol. 39, No 3.
27. Kury, H., Sato, M. Volunteers in the probation service. A comparison between Germany and Japan. In: Durnescu, I. and McNeil, F. (eds.) *Understanding Penal Practice Chapter 6*. Routledge, 2014.
28. Komiya, N. (1999). A cultural study of the low crime rate in Japan. *British Journal of Criminology*, 1999, Vol. 39, N 3.
29. Lu, H., Liang, B. Public Participation in Criminal Justice System in Asia. *Special Issue in Asian Journal of Criminology*. 2011, Vol. 6, No 2.
30. Morris, N., Tonry, M. *Between prison and probation- intermediate punishments in rational sentencing system*. New York. Oxford University Press, 1990.
31. Pfaff, John. The micro and macro causes of prison growth. *Georgia State University Law review*, Vol.28, N 4, p. 2-3.
32. Robinson, G., Mc Neill, F. *Community Punishment: European Perspectives*. London, Routledge, 2016.
33. Sakai, K. Community involvement and crime prevention in japan - extensive use of volunteer probation officers (VPOs). *United Nations Asia and Far East Institute for The Prevention of Crime and the Treatment of Offenders*, 2005, June, №117.

34. Sevdiren, Ö. Alternatives to imprisonment in England and Wales, Germany and Turkey. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2011.
35. Terrill, R. J. World criminal justice systems: A survey. Cincinnati, Anderson Publishing, 2003.
36. Tomita, M. Probation in the european landscape of criminal justice. Journal of Community Positive Practices, XIV(2), 2014, p.3-10
37. Young, W. Community care as penal sanction Criminal Law Forum, 1990, Vol.1, No 2.
38. Van Kalmthout, A.M., Derks, J.T.M., Probation and probation services. A European perspective. Netherlands: Wolf Legal Publisher. 2000.